

משפט הפתיחה

"מה שלומך מתוק שלי. איך היה לך היום בבית הספר?". כך פותחת רוני את שיחתה עם אמיר בנה ששב מבית הספר, כשברקע היא מנסה לברר מה קרה במריבה הקשה שהתנהלה בינו לחגי. רוני יכולה להתחיל בביקורת ישירה ונוקבת כנגד אמיר על האלימות שלו כלפי חגי, אך היא מעדיפה קודם לבנות אמון ואוירה חיובית. רק אז היא מעוניינת להעלות את סוגיית המריבה. רוני האימא יכולה אף לצפות שהשאלות הכלליות שבאות ממקום של דאגה ואהבה, יעוררו את אמיר לענות לאמו: "רבתי עם חגי". גישה בהחלט חכמה.

אכן, אחד הגורמים המשמעותיים והחשובים ביצירת שיח פורה ואפקטיבי, הוא שאלת אופן פתיחת השיח. משפט הפתיחה מהווה את משפט המחץ. בכול שיח ולא משנה מטרתו - בקורת, מו"מ, שכנוע, חוות דעת – משפט הפתיחה עשוי להשפיע כבר בתחילתו של השיח, אם מדובר בשיח פורה או עקר. משפט המפתח יוצר אמון, אווירה חיובית, תקשורת פרודוקטיבית, מוכנות להקשבה, אמפטיה והכי חשוב – יוצר ריכוך אצל האחר.

לעיתים משפט הפתיחה עשוי להישמע ע"י האחר כמניפולטיבי, ולעיתים הוא עשוי לעורר את האחר לקחת יוזמה ולדבר על הנושא הכאוב באופן עצמאי מבלי שיוזם השיחה "מסתכן" בתגובת נגד קשה מצד האחר. על כן, מומלץ לפני פתיחת השיח עם האחר, לחשוב על משפט פתיחה שישגי את האפקט המקסימלי.

פרשת בראשית מזמנת לנו מספר דוגמאות של שיח בין א-לוהים ואדם, אשר מלמדים אותנו פרק חשוב בסוגיית משפט הפתיחה. בעקבות חטא אדם הראשון ואישתו בגן עדן, כשהם חוטאים ואוכלים מעץ הדעת בניגוד לצו הא-לוהים, פונה א-לוהים לאדם ושואלו (פרק ג, ט): "וַיִּקְרָא ה' אֶל-לֵהִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אֵיפֹה". מילת מחץ אחת בלבד עם עוצמה כה רבה. על שאלתו התמוהה לכאורה של א-לוהים, מסביר רש"י הפרשן: "איכה - יודע היה היכן הוא(!?), אלא ליכנס עמו בדברים, שלא יהא נבהל להשיב אם יענישהו פתאום. וכן בקין (בראשית ד ט) אמר לו אי הבל אחיך, וכן בבלעם (במדבר כב ט) מי האנשים האלה עמך, ליכנס עמהם בדברים, וכן בחזקיה בשלוחי (אויל) מרודך בלאדן (ישעיה לט א)".

מדהים לגלות כיצד למילת הפתיחה של א-לוהים שני הישגים גם יחד. הראשון, כפי שמסביר רש"י - "להיכנס עמו בדברים". השני, המילה מעוררת את האדם לקחת אחריות: "וַיֹּאמֶר [האדם] אֶת קִלְדָּ שְׁמַעְתִּי בְּגֵן וַאֲיָרָא כִּי עִירַם אֲנֹכִי וְאַחֲבָא". האדם מודה, בלי שא-לוהים אומר זאת בפירוש: "וַאֲיָרָא כִּי עִירַם אֲנֹכִי", וא-לוהים מנצל היטב את המבט האישי של אדם: "וַיֹּאמֶר מִי הַגִּיד לְךָ כִּי עִירַם אֲתָה? הַמֶּן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לִבְלֹתִי אֲכַל מִמֶּנּוּ אֲכַלְתָּ?!". א-לוהים "סוחט" בעקיפין הודאה מהאדם על חטאו. א-לוהים מציג שאלה סתמית לכאורה, והאדם לוקח אחריות מיוזמתו. כמה מוסר השכל ניתן ללמוד מפרשה זו!

נשים לב לעובדה כי גם אצל קין בעקבות רצח הבל, משפט הפתיחה של א-לוהים משיג מטרה כפולה: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל קִין אֵי הָבֵל אַחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אֲנֹכִי". אליבא דרש"י, א-לוהים מבקש לפתוח עמו בשיחה. אולם, אנו מבקשים לטעון כי מסתתרת מטרה נוספת כפי שניכר מתשובת קין שאינו מסתפק בתשובה לקונית "לא יָדַעְתִּי". הוא מוסיף מרכיב דרמטי נוסף: "הֲשֹׁמֵר אָחִי אֲנֹכִי". התשובה של קין היא מה שאנו נוהגים לומר: "על ראשו של הגנב בוער הכובע". הנדבך הנוסף בתשובתו של קין מדבר בעד עצמו ואין צורך בשאלות נוספות מצדו של א-לוהים אודות הבל אחיו. א-לוהים כבר יכול להטיח את האשמה הישירה כלפי קין: "וַיֹּאמֶר מַה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אַחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה". גם אדם וגם קין מתקשים להודות במישרין ובפה מלא, אבל יש בכך מספיק כדי להצביע על מודעות לחטא ולקיימת אחריות.

נמצאנו למדים כמה חשוב וקריטי המשפט הפותח בכול שיח ותקשורת בינאישית. לעיתים מדובר במשפט ולעיתים מדובר במילה. משפט המפתח מהווה את המפתח לשיח אפקטיבי.